

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A Bükk-hegységben végzett újabb kutatások eredményei.

Közleményemben összefoglalását óhajtom adni azoknak a kutatásoknak, melyek az utóbbi években az istállóskői és a Szeleta-barlangokban történtek. Az anyagnak egy része a «Die Eiszeit»-ben került feldolgozásra,¹ nagyrésze azonban még publikálatlan maradt. Ez a körülmény indított arra, hogy az egész anyagot, beleértve tehát a már eddig publikáltat is, összefoglaló közlemény keretében ismertessem.

1927 tavaszán Dr. Hillebrand Jenő úrtól azt a megbízást kaptam, hogy ásatásait az istállóskői barlangban folytassam. Örömmel tettem eleget a felszólításnak, és még az említett év nyarán segítőtársammal, Megay Géza úrral a helyszínre siettem, hogy ott az ásatást megkezdjem, melynek költségeit a Borsod-Miskolci-Múzeum fedezte.

Az istállóskői barlang rendszeres feltárása dr. Hillebrand nevéhez fűződik, ki 1911-ben végezte itt az első próba-ásatást, azóta ismételten folytatva kutatásait megállapította, hogy a barlang eddig felásott diluviális rétegeiben kizárólag az aurignacien van képviselve.

Hillebrand tanácsára a barlang leghátsó, a kutatások szempontjából még intakt részében igyekeztem a kultúrrétegeket elérni, miközben a következő rétegsorozatot állapítottam meg.

1. Barna humus (30 cm) Neolithicum.
2. Szürke agyagos törmelék (50 cm) Steril.
3. Sárga plastikus agyag (80 cm). Felső diluvium, kultúrnyomok nélkül.
4. Szürkéssárga törmelékes agyag (40 cm). Kultúrnyomok nélkül.
5. Tűzhely (Aurignacien).
6. Vörössárga agyag (20 cm). Kultúrnyomok nélkül.
7. Tűzhely (Aurignacien).
8. Sárga törmelékes agyag.

Amint a rétegek felsorolásából látható, két tűzhelyre akadtam, melyek közül a felsőben egy «gravette pengét»

91. KÉP.

találtam (91. kép), kevésbé tipikus aurignacien pengék kíséretében. Az alsó tűzhelyből két csonteszköz és számos «kiskevélyi penge» került elő. A csonteszközök egyikén igen érdekes jelenség észlelhető (92. kép). Teljes hosszúságában egy mesterséges csatorna vonul rajta végig, mely az eszköz kihegyesedő vége

¹ Dr. E. Hillebrand: «Über neuere Funde aus dem ungarländischen Paläolithicum». Die Eiszeit 1926, III. B. I. H. pag. 3—5.

A. Saád: Die Ergebnisse der Ausgrabungen in der Istállósköer Höhle im Jahre 1927». Die Eiszeit 1927, pag. 97, 98.

felé elsekélyesedik. Hasonló, de még sokkal tökéletesebb csatornás eszközöket talált *Absolon* a morvaországi Pekarna-barlang magdalenien korú kultúrétegében, s szerinte legközelebb fekvő az a gondolat, hogy a csatorna a megsebzett vad elvéreztetését volt hivatva elősegíteni.¹ Ugyanez volt Absolontól függetlenül Hillebrand gondolata is, mikor az eszközt neki bemutattam. Obermaier szerint nem kizárt, hogy ezekbe a barázdákba méreganyagot kentek.² Mint ahogyan a legtöbb feltevéshez — különösen a prähistóriában — ehhez is férhet kétség, egy azonban bizonyosnak látszik előttem, az, hogy bármilyen gondolat vezette az ősember ezeknek a csatornás eszközöknek a készítésekor, minden bizonnyal elérte célját, máskülönben aligha tudnám megmagyarázni ennek az eszköztípusnak úgy az aurignacienben, mint a magdalénienben való előfordulását, illetőleg ilyen hosszú időn át való fennmaradását. Mert ha ez az eszköztípus annak a speciális követelménynek, amit az ősember tőle várt, nem felelt meg, készítésével is hamarosan felhagyott volna.

Ezzel szemben az a körülmény, hogy ez az eszköztípus úgy az aurignacienben, mint a magdalénienben előfordul, épp az ellenkezőjét bizonyítja. Szólnak ezenkívül ezek az ú. n. «vércsatornás» csonteszközök az aurignacien és magdalénien kultúrkörök rokonsága mellett is. Leletünk aurignacien-korát kétségbevonni nem lehet, mert zavartalan rétegben, még hozzá az alsó aurignacien tűzhelyben feküdt és, amint már az előbb említettem, az istállóskői barlangban megejtett ásatások az eddig feltárt diluviális rétegekből mást mint aurignacient nem tudtak kimutatni.

¹ K. Absolon und R. Czižek: «Die paläolithische Erforschung der Pekarna-Höhle in Mähren».

² Reallexikon der Vorgeschichte VI. B. 138. old.

A 93. képen bemutatott csonteszköz szintén az alsó, aurignacienkorú tűzhelyből származik, kihegyesedő végéhez közeleső részén több, egymással párhuzamos bevágás látható, amelyeknek jelentőségét biztosan nem ismerjük.

92. KÉP.

93. KÉP.

E helyen ki kell térnem pár szóval a barlangi medve szemfogaiból készült ú. n. kiskevélyi pengékre, melyeknek eszköz voltát dr. Hillebrand ismerte fel először és ezeket több közleményében leírta.¹ Breuil abbé, ezzel szemben azt hiszi, hogy ezek a pengealakú darabok a barlangi medvék szemfogaiból viaskodásuk közben pattanhattak le. Föltevést több okból nem fogadhatjuk el. Először is arra a feltűnő jelenségre hívjuk fel a figyelmet, hogy a kiskevélyi pengék pengeformája a fogak gyökéri, tehát az alveolusban ülő részén jut kifejezésre. Fontos körülmény az is, hogy a tipikus darabokon a csiszolás is megállapítható, továbbá az is, hogy a kiskevélyi pengék tapasztalataink szerint min-

94. KÉP.

dig kultúrrétegekben találhatók. Jelen ásatásom alkalmával az istállóskői barlang aurignacienkorú tűzhelyében 8 kiskevélyi pengét találtam, melyeknek legszébbikét a 94. ábrán mutatom be. A barlang diluviális faunáját majdnem kizárólag barlangi medve képviseli, ritkán rénszarvas és barlangi oroszlán is előfordul.

Míg a barlang hátsó részében az aurignacienkorú tűzhelyek kiásásával fára-

doztunk, addig Megay Géza a barlang előlső részében egy neolithkorú tűzelőgödör feltárásával volt elfoglalva. Itt igen meglepő megfigyeléseket tettünk. Legelőbb a rétegtani viszonyokat vázoltam. 30 cm vastag humus eltávolítása után igen kemény rétegbe ütköztünk, melyet csákányokkal is nehezen tudtunk áttörni. Ez a réteg Seemayer Vilmos geológus úr vizsgálata alapján csillámos agyag, mészbekérgezéssel. Ez alatt rétegzavar van már, mely abban nyilvánul, hogy a vörösesbarna agyag egy helyen megszűnik és ezen a helyen egyenesen a tűzhelybe jutunk. A tűzhely ezek szerint régiebb, mint a humus és az alatta lévő mésszel bekérgezett agyag. A tűzhely valósággal ontotta magából a többékevésbé megégetett embercsontokat, melyeknek száma 200-on felül van. Az állkapcsokat összegyűjtve megállapíthatam, hogy azok legnagyobb része gyermekektől származik. Koponyatető csontokból alig találtam egynéhányat.

Ki kell emelnem azt is, hogy az embercsontokkal felhasogatott állatesontokat is találtunk, ami a lakmározás mellett szól. A kísérő leletek nyomán a tűzhely kora is meghatározható. Nagyobb mennyiségben találtunk bükkien edénytöredéket, obsidian pengéket, két csiszolt kőbaltát (ezeknek egyike az 95. képen látható). Ezenkívül találtunk 3 csontárt (96. kép) és egy igen érdekes agancsba foglalt eszközt, mely sajnos, eléggé meg rongált állapotban van (97. kép). Az edénytöredékek közül kettőt a 98. és 99. képen mutatok be. Mindjárt a helyszínen kanibalizmusra gondoltunk. Bayer professzor Alsóausztriában ugyancsak kanibalizmus nyomait állapította meg.¹ Hangsúlyozza, hogy az összeégetett embercsontok fiatal egyénektől származnak és azok felhasogatott állatesontok kíséretében fordulnak

¹ Dr E. Hillebrand: «Ergebnisse der in der Kiskevélyer Höhle im Jahre 1912 vorgenommenen Grabungen». Barlangkutatás 1913, I. B. pag. 44.

«Über die Resultate meiner Höhlenforschungen im J. 1916.» Barlangkutatás 1917, V. B. 2. H.

«Über einen neuen Werkzeugtypus aus dem ungarländischen Paläolithicum.» Wiener Prähistorische Zeitschrift 1918.

¹ «Ein sicherer Fall von prähistorischem Kanibalismus bei Hankenfeld G. B. Atzenburg, Niederösterreich.» Von J. Bayer Wien. Mitt. d. Anthropol. Ges. Wien, 1923, LIII. B. pag. 83.

95

98

97

95—99. KÉP.

96

99

elő, sőt az embercsontok is fel vannak hasogatva. Sikertelt továbbá Bayer professzornak azt is kimutatni, hogy az áldozatokat megskalpozták. Hangsúlyozza továbbá lelőhelyének lakóhelykarakterét és kizárja annak lehetőségét, mely szerint temetkezésről lenne szó. Ugyanez a helyzet a mi esetünkben is, teljes összevisszaság, a feltört és összeégetett ember- és állatcsontok, pengék, kőbalták, edénytöredékek, festékrögök és egyéb eszközök összekeverve és egymásra hányva egyáltalán nem adnak alapot arra, hogy a temetkezésnek egyébként ilyen hihetetlen alakjára gondoljunk. Hangsúlyozom azt is, hogy utólagos felidúlásra utaló nyomokat a rétegek vizsgálata alapján nem találtam. Ugyancsak kanibalizmusról számol be S. Matiegkas¹ és M. Forer.² Forer az általa leírt koponyán szintén ki tudta mutatni a skalpolás nyomait.

Ezek után áttérek a Szeleta-barlangban 1928 tavaszán és őszén dr. Hillebrand vezetésével végzett kutatásaink eredményeinek rövid ismertetésére. Az ásásokat *L. C. G. Clarke*, a cambridgei egyetem etnografiai múzeumának igazgatója, *Dr. F. R. Parrington* tanársegéd úr (Cambridge) és a Borsod-Miskolci Múzeum finanszírozták. A Szeleta paläolithikus anyaga, amint azt dr. Kadie és Hillebrand ásása nyomán tudjuk, felöleli az egész solutréent, mert annak minden fázisát képviseli (Protosolutréen, Altsolutréen, Hochsolutréen). A 100–104. ábrán bemutatott darabok a Szeleta protosolutréen iparának jellegzetes reprezentánsai, a babérlevélalakú lándzsahegyek ősei. A 105–107. képek az «Altsolutréent» szemléltetik; itt már világosan kifejezésre jut a babérlevélalak, a technika tökéletesedik. Ásatásunk két

legszebb darabja (108–109. kép) a fejlett solutréen (Hochsolutréen) alaki és technikai sajátosságait tükrözi.

Typológiai és technikai szempontból csupán a következőket hangsúlyozom. Úgy a primitívebb, mint a fejlettebb darabokat a felületi szilánkolás jellemzi, mely az eszközök mindkét oldalára kiterjed. A szilánkolás túlnyomóan felületes és nem mélyen járó, a felületen való eloszlása a franciaországi típusoktól eltérően sem határozott irányt, sem szabályosságot nem mutat. A babérlevelek bázisa lekerekített. Ezek jellemzik a tiszta, más hatásoktól mentes solutréen technikáját. A franciaországi formák ettől eltérően alul is kihegyesednek, a felületi szilánkolások a lándzsahegy hosszten-gelyéhez viszonyítva rendszerint jobbról balra sorakoznak és a lándzsahegyek peremének megmunkálása igen intenzív. Délfranciaországban (Laurie-Haute) egyébként a magyarországi «Altsolutréennek» megfelelő típusokat is sikerült kimutatni, melyeknek eredete nyilván Középeurópában keresendő. A magyarországi prototípusoknak felelnek meg a morvaországi (Predmost), galíciai, németországi és lengyelországi protosolutréen leletek is, bizonyítékaul annak, hogy e terület egységes kultúrcentruma a solutréennek, mégpedig ősi kultúrcentruma.

Innen terjeszkedik a solutréen Európa területeire. Így elsősorban a Sváb-Frank-Jurán át Belgium és Franciaország területére, ahol a haldokló aurignacien örökségeit felszívja és mint secundär kultúrcentrumban eléri fejlődésének tetőfokát.³ Megállapítható továbbá az is, hogy a középeurópai ősi kultúrcentrum területén a protosolutréen a késő aurignaci-

³ Dr. E. Hillebrand: «Zur Frage des europäischen Solutréens». Die Eiszeit 1927, IV, B.

«Das Paläolithikum Ungarns». Wiener Präh. Zeitschrift VI. 1919, 37. l.

Zeitschrift für Ethnologie 1927. H. 1–2, pag. 80–89. — Fritz Wieggers: Diluviale Vorgeschichte des Menschen. I. 1928. Stuttgart.

¹ Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien. XXVI. 1896, S. 129–140, und Taf. VI.

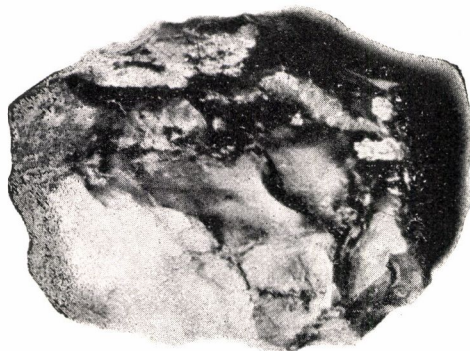
² Crane-trophée scalpé neolithique trouvé à Achenheim environs de Strasbourg. Revue anthrop. 1922. H. Nr. 7, 8. S. 244, 245.

103

107

104

106

101

105

100

104

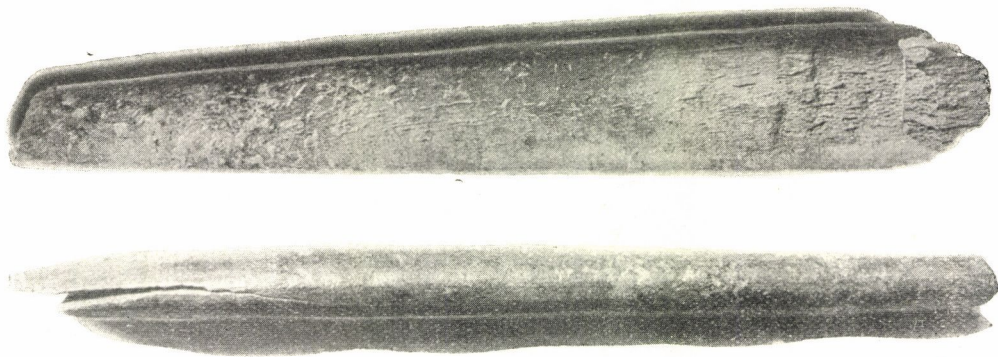
100-107. KÉP.

108. KÉP.

109. KÉP.

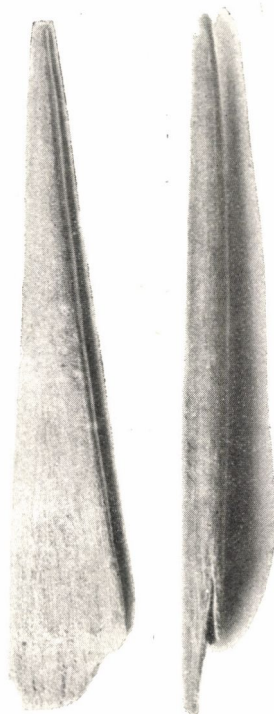

110. *a-b*) KÉP.

ennel esik össze. Errenézve legutóbbi ásatásaink is értékes támpontot szolgáltatottak. A 110 *a/b*) képen egy csonteszköz képét mutatom be, melynek bázisa be van hasítva. Hasonló csonteszközt talált már évekkel ezelőtt dr. Hillebrand a Pálffy-barlangban (111 *a/b*), és azt több helyen leírta. Közleményeiben annak a nézetének adott kifejezést, hogy a Pálffy-barlangból ismeretes példány megfelel a franciaországi aurignacienből ismeretes behasított végű csonteszközöknek. (Pointe d'Aurignac à base fendue).¹ Ezzel szemben Bayer professzor ellentétes álláspontja helyrehozott.² Szerinte a kérdéses csonteszközökön a bázis kettéválása nem céltudatos bevágás, hanem repedés eredménye. Kevéssel Bayer, professzor cikkének megjelenése után megtaláltuk a Szeletában a kérdéses csonteszköz hasonmását, mely véleményem szerint inkább Hillebrand javára dönti el a vitát. Bayer professzor álláspontjához csak annyiban csatlakozhatom, hogy a bevágás irányában folytatódó tova-repedés is észlelhető mindkét eszközön. A most tárgyalt hasított végű csonteszköz a Szeleta IV. sz. ntjéből való, ahol késő aurignacienpengék, kaparópengék, egy és más kisebb csonteszköz társaságában feküdt. Megfigyeléseinkből továbbá kitűnt, hogy olyan kultúrrétegről van szó, melyben az említett eszközök stratigráfiaiilag egy szintben fordultak elő a habérlevélhegyek primitív formáival.

Említettem előbb, hogy a Franciaország területére érkező solutréen a haladóklor aurignacien örökségeit felszívja. Ezt a folyamatot kiválóan tanulmányozhatjuk a spy-i (Belgium), placardi (Charente) és trilobitei barlangok paläolith anyagán. Itt a peremretusálást felváltja a felületi szilánkolás, mely eleinte azok felületének csak kisebb részét illeti, majd egész

felületükre kiterjed. A solutréen izlése nemcsak technikai, de figurális tekintetben is uralkodóvá válik, azaz az aurignacien helyébe lép, hogy ismét magas fejlettségű kultúrcentrummá tegye az ősember klasszikus földjét, a mai Franciaországot. A késő aurignacien embere Középeurópában tehát minden esetre láthatta még a solutréen hajnalát, de

III. *a-b*) KÉP.

nem érte meg annak virágzását. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy az aurignacien napja leáldozván, annak minden vívmánya is veszendőbe ment. Nem, mert ezek jórésze egy rég letűnt korszak renaissance-jához hasonlóan a magdalenienben új életre kelnek.

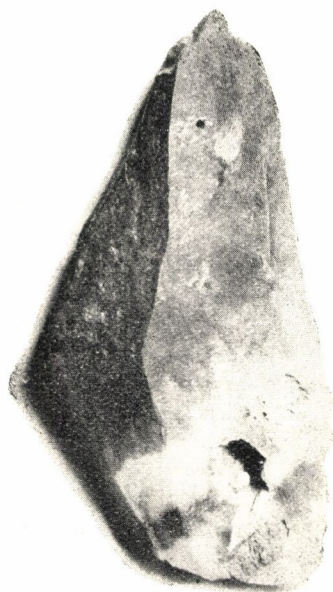
Túllépném közleményem határait, ha mindazokat a körülményeket felsorakoztatnám, melyek az említett kultúrkör bizonyos mértékben való egysége mellett szólnak, csupán a «vérsatornás»

¹ Die Eiszeit 1926, III, 2. H. pag. 106.

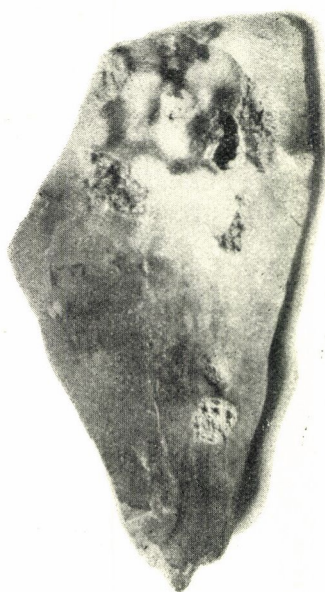
² Die Augenblicke «pointe d'Aurignac à base fendue» aus der Pálffyhöhle, Die Eiszeit 1917, IV. B. I., II. H. pag. 118.

112. *a-b*) КЭР.

113. *a-b*)

114. КЭР.

eszközökre legyen szabad újból felhívnom a figyelmet, melyekről észrevételeimet közleményem első részében ilyen értelemben már megtettem. Mindezek azt a tanulságot tárják szemünk elé, hogy a kultúrák már a diluviumban is hatottak egymásra, s a kultúrelemek szerencsés találkozása az akkori primitív ember kultúrfejlődését hathatósan előmozdította. A további kutatások szempontjából említem meg azt, hogy a babérlevélhegyek ez alkalommal majdnem kizárólag a barlang középső és leghátsó részéből kerültek elő, az aurignacien eszközök pedig a barlang balra nyíló folyosójának elejéről valók. Ez utóbbiak közé tartoznak még a következők. Kaparópenge (112. *a/b*), egyenes árvéső burinnal (113. *a/b*), hajlított penge ugyan- esak burinnal (114. kép), széleskaparó penge (115. kép), melynek mindkét oldala felületi megmunkálást mutat. Kis törött csont ár (116. kép) és két nucleus kaparó (117—118. kép).

Még egy kérdésre akarok kitérni. Hillebrand a nálunk előbb vázolt körülmények között előforduló behasított végű csonteszközökben újabb bizonyítékát

látja az aurignacien nyugatról keletre való vándorlásának.¹ Részemről e kérdésben teljesen egyetértek vele. *Menghin, Bayer* az aurignacient keletről származtatják.

Ezt a nézetet Klaatsch is képviselte.² Az alsó aurignacient azonban nem sikerült Kelet-Európában kimutatni.³ Obermaier szerint Szibériában és Lengyelországban csak degenerált aurignacien mutatható ki ezideig. Herbert Kühn e kultúra keletkezését Franciaország és Kantábria területére teszi.⁴ Afrika ebben a tekintetben sok értékes adatot szolgáltatott.⁵

íjj. dr. Saád Andor.

¹ E. Hillebrandt: Über eine neue Aurignacien-Lanzenspitze «à base fendue» aus dem ungarländischen Paläolithicum. Die Eiszeit und Urgeschichte. 1928, V. B. 99—102.

² Klaatsch: «Der Werdegang der Menschheit und die Entstehung der Kultur» 1920.

³ Kozłowski: «Die ältere Steinzeit in Polen». Die Eiszeit 1924, I, 150.

⁴ «Ursprung und Entwicklung der paläolithischen Kunst.» Mannus XVII, 271—276.

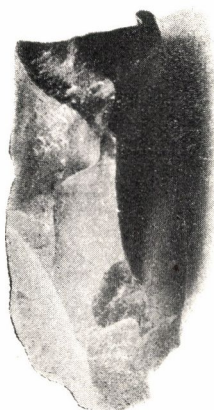
⁵ V. ö. Roska Márton: «Az ősrégészet kézikönyve». I. k. 134.

115. KÉP.

116. KÉP.

117. KÉP.

118. KÉP.